

Є. М. Данкевич д. е. н., декан факультету екології і права,
професор кафедри екологічної безпеки та економіки природокористування
В. Є. Данкевич к. е. н., доцент кафедри менеджменту ЗЕД, докторант
Житомирський національний агроекологічний університет

ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ ТА РОЗВИТОК МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ: ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНИЙ АСПЕКТ

Аграрний сектор економіки є “локомотивом” вітчизняного розвитку, який забезпечує зростання обсягів виробництва, збільшення експорту окремих видів сільськогосподарської продукції та валютних надходжень. При цьому, за останні роки спостерігаються істотні диспропорції в галузевій та продуктивній структурах сільського господарства, недоліки надмірної концентрації землекористування і монокультуризації рослинництва, а також інші деформації в аграрному виробництві. В умовах глобалізації економіки вітчизняне аграрне зростання супроводжується поступовим занепадом сільських територій.

В сучасних умовах господарювання механізми, спрямовані на узгодження інтересів господарюючих суб’єктів з інтересами місцевого населення, сільських громад і, усього суспільства, практично залишаються нерозробленими. Як наслідок, техніко-технологічні новації в сільському господарстві, що приносять вигоду тим, хто їх впроваджує, не справляють відчутного позитивно модернізуючого впливу на сільські території, а нерідко спричиняють погіршення і деградацію його ресурсного потенціалу.

За останні роки намітилася тенденція до збільшення виробництва сировини, яка користується великим попитом на світових ринках. Однак, при цьому не враховуються ті негативні фактори, які згубно впливають на родючість ґрунтів, забруднюють навколишнє середовище, спричиняють диспропорції у галузях сільського господарства, що унеможлиблює подальший ефективний розвиток аграрного сектора економіки.

Згідно зі статистичними даними за 2007–2014 рр. виробництво кукурудзи на зерно у цілому по державі збільшилося на 43 % і складає майже 30 % загального виробництва продукції рослинництва, сої на 30 % , соняшнику – 19 %. При цьому слід відмітити, що близько 80 % виробленої продукції без переробки іде на експорт. Значне розширення у структурі посівних площ енергомістких культур спонукає до вирощування їх як монокультури, а звідси – до заселення полів шкочинними організмами, що знижує урожайність та зумовлює використання додаткових засобів захисту рослин.

Характерним наразі є вахтовий метод господарської діяльності. Організовані у мобільні загони структурні підрозділи аграрних холдингів виконують технологічні процеси на земельних масивах, орендованих у різних регіонах країни, переміщуючись між ними з настанням сприятливих строків виконання сільськогосподарських робіт. Кадровий склад цих загонів комплектується з жителів різних населених пунктів, причому до нього рідко потрапляють особи, що проживають у селах, де орендуються земельні угіддя.

Водночас, місцеві жителі позбавляються можливості використовувати прилеглі до їхніх поселень земельні ресурси для реалізації своїх економічних інтересів.

Іншою проблемою є те, що у зв'язку із недотриманням науково обґрунтованих систем ведення господарської діяльності погіршується екологічна ситуація, прогресують ерозійні процеси. Протягом останніх років пройшла значна деградація довкілля, що призвело до активізації процесів водної ерозії, значних екологічних та економічних втрат і збитків. Прогресуючий розвиток перерахованих вище процесів в останні роки призводить до скорочення площ найбільш цінних ґрунтів, зменшення рівня родючості всього ґрунтового покриву, значного зниження екологічних функцій ґрунтів, скорочення біорізноманітності [1]. Намітилася негативна тенденція до підвищення кислотності сільськогосподарських угідь і зменшення поживних речовин в ґрунті, зокрема фосфору та калію. Причиною такого стану є невідповідність внесених мінеральних добрив із рекомендованими науково обґрунтованими нормами.

У сучасних умовах держава практично не контролює дані процеси. На національному рівні ігнорування принципу узгодження інтересів господарюючих суб'єктів з інтересами місцевих громад зокрема і суспільства в цілому призводить до виникнення загроз продовольчій безпеці та самій ресурсній базі розвитку аграрного сектора на засадах розширеного відтворення [7]. Одним із варіантів вирішення зазначених проблем є децентралізація управління.

Децентралізація – передання частини функцій управління центральних органів влади місцевим, розширення повноважень нижчестоящих органів управління за рахунок вищестоящих. Основні завдання складових системи управління аграрним сектором в умовах децентралізації влади полягають у наступному: забезпечення продовольчої безпеки країни в цілому та розвиток експортного потенціалу аграрного сектора економіки; підвищення доходів сільського населення і надходжень в місцеві бюджети від раціонального використання земель сільськогосподарського призначення; розвиток багатокладності сільського господарства; контроль за дотриманням науково обґрунтованих норм ведення господарської діяльності [5].

Для практичної реалізації цієї концепції необхідно відпрацювати ефективні механізми: державно-приватного партнерства в управлінні комплексним розвитком сільського господарства і сільських територій; розвитку інтеграційних процесів в аграрному секторі економіки на основі міжгосподарського самоуправління; громадського саморегулювання агропродуктових і ресурсних ринків; запровадження виробничих стандартів сільськогосподарської діяльності.

Всебічна модернізація аграрного сектора, як і будь-якої суспільно-виробничої системи, є можливою на засадах її соціоекономічного спрямування. Останнє передбачає не тільки осучаснення різних складових систем, але й їх внутрішню гармонізацію, коли, поряд з оновленням матеріально-речових елементів і розподільних відносин, відбуваються реалізація та нарощування творчого потенціалу людей, завдяки чому зростає загальна результативність

функціонування економіки [4]. Особливо дані питання актуальні для сільських територій.

Значної уваги в умовах децентралізації потребує питання оренди землі через корпорації, фінансово-промислові групи та транснаціональні компанії, юридична адреса й власники яких знаходяться за межами сіл, районів, областей і навіть України. Корпорації, орендуючи землі як економічну базу розвитку, не сприяють самовідтворенню сіл, не забезпечують робочими місцями селян. При цьому необхідно врахувати, що підприємницька діяльність наносить шкоду природному середовищу за місцем її здійснення, а не за місцем реєстрації.

За проведеними оцінками, агрохолдингами нині контролюється біля 8,7 млн га (20,9 %) сільгоспугідь країни, а через 3–4 роки вони будуть контролювати 25–27 % сільгоспугідь, що буде загрожувати існуванню та розвитку середніх і малих форм аграрного бізнесу, які несуть основне навантаження щодо забезпечення соціально-економічного розвитку сільських територій [3,4]. Отже, доцільно здійснити заходи по унормуванню та посиленню соціальної спрямованості діяльності агрохолдингів. Зокрема пропонується запровадити: державну реєстрацію дочірніх підприємств і відокремлених підрозділів агрохолдингів за місцем землекористування, антимонопольне обмеження площ оренди землі, введення нормативу робочих місць на 100 га с.–г. угідь та ін. Більш соціально спрямованим при збереженні економічної привабливості є розвиток господарських структур на кооперативних і кластерних засадах, при яких створюються умови для конкурентоспроможного розвитку великих, середніх та малих форм аграрного бізнесу, інтеграції сільгоспвиробників і переробників.

Сільські громади повинні активізуватися й вимагати, щоб податкові збори аграрної діяльності надходили саме в їх бюджет і це повинно бути підкріплено законодавчо. Із розвитком сільських територій найбільше пов'язані податки, що сплачуються в Україні за використання сільськогосподарських угідь, які охоплюють земельний податок, плату за оренду землі державної та комунальної власності а також фіксований сільськогосподарський податок.

У сучасних умовах необхідно визначити відповідальність землекористувача чи орендаря землі за порушення земельного законодавства з конкретизацією санкцій: за порушення визначених землевласником термінів оформлення документів на землю; за використання землі без правостановлюючих документів з моменту виникнення права власності на майно шляхом відшкодування збитків відповідній місцевій владі.

При децентралізації влади з розширенням повноважень і відповідальності органів місцевого самоврядування за соціально-економічний розвиток сільських територій основні завдання та функції інституціональних складових системи управління розвитком аграрного сектора суттєво змінюються. Завдання Мінагрополітики обмежуються виконанням функцій по забезпеченню продовольчої безпеки та розвитку експортного потенціалу країни. При цьому завданням органів місцевого самоврядування в частині розвитку сільського господарства фокусуються на збільшенні доходів сільських жителів і надходжень в місцеві бюджети від раціонального і екологічнобезпечного

використання земель с.-г. призначення та розвитку багатуукладності. Інші функції з державного регулювання сталого розвитку сільського господарства і аграрного сектора економіки мають підлягати дерегуляції або передачі на рівень громадського і міжгосподарського самоуправління.

Висновки. Для організаційно-управлінського забезпечення комплексного розвитку сільського господарства і сільських територій доцільно внести зміни до діючих Законів України щодо: посилення соціальної спрямованості діяльності аграрних холдингів; законодавчого унормування діяльності аграрних кластерних об'єднань; запровадити використання виробничих стандартів сільськогосподарської діяльності при державному прогнозуванні та розробленні програм економічного і соціального розвитку України.

Становлення сільських громад як дійових суб'єктів сільського розвитку – один з напрямів соціоекономічної модернізації аграрного сектору. Як технічна модернізація сільського господарства пов'язана з оновленням, наприклад, тракторного парку, так і модернізація сільських співтовариств передбачає становлення на їх основі громад. Головним мотивом до згуртування сільських громад є поліпшення доступу до життєвих благ або підвищення їх якості. З позицій відтворювального процесу в аграрному секторі, це участь громад у забезпеченні відтворення робочої сили, збереженні сприятливого соціального середовища розвитку при дотриманні науково обґрунтованих норм господарської діяльності.

Список використаних джерел

1. Бородіна О. Аграрна політика України. Витоки, сучасний стан і нові можливості в контексті інституціоналізму та викликів глобалізації / О. Бородіна // Економіка України. – 2008. – № 10. – С. 94–111.
2. Гавриленко А.С. Бюджетна децентралізація: стан та проблеми в умовах України // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. Збірник наукових праць. – 2012 – Вип. 4(13).
3. Данкевич В. Є. Ефективність використання земельних ресурсів для забезпечення продовольчих потреб населення / В. Є. Данкевич // Зб. наук. пр. Таврійського держ. агротехнол. ун-ту. Сер. Екон. науки. – 2014. – № 1 (25) – С. 102–106.
4. Данкевич Є. М. Міжгалузева інтеграція в аграрному секторі економіки : монографія / Є. М. Данкевич. – Житомир : Полісся, 2013. – 400 с.
5. Макаренко О.Є. Шляхи розвитку фінансової незалежності місцевого самоврядування // Державне будівництво.– 2008. – № 1.
6. Потенціал сталого розвитку України на шляху реалізації інтеграційного вибору держави: монографія / О.М.Алимов, І.М.Лицур, В.В.Микитенко та ін. – К.: ДУ ІЕПСР НАН України, 2014. – 520 с.
7. Definition of decentralization [Електронний ресурс] / Режим доступу:<http://www.thefreedictionary.com/decentralization>.